

Hvem anførte den forenede svensk-dansk-preussiske Flaade i Sommeren 1535?

Af

Axel Larsen.

Indenfor Historiegranskningens vide Mark er der maaske intet Skifte, der endnu henligger saa udyrket som Krigshistoriens. Ikke saaledes at forstaa, at ikke Heltenes Bedrifter under Kampen for Fædrelandets Forsvar eller for at udvide dets Grænser overalt fylde maaske for stor en Del af Ungdommens Lærebøger; men her mere end paa andre Omraader synger hvert Folk sin egen Lovsang. Herved kan Historieforskningen selvfølgelig ikke blive staaende; den maa søge Sandheden, selv om skønne Illusioner derved briste. Navnlig mellem tre Frændefolk som Danske, Nordmænd og Svenske har det mere end blot videnskabelig Betydning at skaffe fuld Klarhed over alt, hvad der vedrører Fortiden, saaledes at Nordens Historie én Gang kan skrives helt igennem ikke set med danske, norske eller svenske Øjne, men fordomsfrit opfattet fra et fælles nordisk Standpunkt. Først da vil det være muligt at opdrage en Ungdom i fuld Forstaaelse af det aandelige Fællesskab, som, trods Aarhundreders Splid og Strid, dog altid har knyttet de tre skandinaviske Folk nær til hinanden.

Som et Forsøg paa at bidrage til at opklare et enkelt Stridspunkt mellem Danske og Svenske er det, vi i det efterfølgende ville tage Spørgsmaalet om, hvem der anførte de forenede Flaader under Kampen mod Lybækkerne i 1535, op til fornyet Behandling. Spørgsmaalet blev rejst i Sverige paa Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsacademiens Møde den 7de Januar 1879. Regeringen havde til Selskabets Drøftelse opgivet Navnene paa 26 svenske Søhelte eller andre udmærkede Mænd, som havde virket for Flaaden og gjort sig særlig fortjente til at mindes af Fædrelandet. Navnene vare bestemte til at anbringes paa den nyopførte Søkrigsskole paa Skeppsholmen ved Stockholm. Efter hvad der mundtlig er meddelt Forfatteren af disse Linier (det har ikke været muligt at faa fat paa noget trykt Referat af Forhandlingerne) var Peder Skram til Urup optaget paa Listen; men en tilstedeværende Historiker protesterede herimod og hævdede, at Æren for, hvad der blev udrettet i Sommeren 1535 paa Søen mod Lybækkerne, tilkom en svensk Mand, Måns Svensson Somme til Vesterby. Som Følge heraf blev Måns Svenssons Navn sat op som det første i Rækken af svenske Søhelte. I det nyeste Værk om svensk Søkrigshistorie, Hr. Axel Zetterstens „Svenska Flottans Historia åren 1522 — 1634“, Stockholm 1890, nævnes Peder Skram kun som Befalingsmand over de danske Skibe i Flaaden; Hr. Zettersten ved ikke eller omtaler ikke, at Skram var om Bord paa det svenske Admiralskib. I sin udførlige Anmeldelse af Hr. Zetterstens Arbejde i svensk historisk Tidsskrift for 1891 tager Hr. A. Hammarskjöld Spørgsmaalet op til en grundigere Behandling; han ved ogsaa, at Peder Skram var paa det svenske Skib, men kommer

til det Resultat, at „ur historiska handlingar kan det ej bevisas, hvarken att Peder Skram haft högsta befälet öfver svenska eller öfver hela den förenade flottan, och fråga kan blifva, om han ens förr än efter slaget i Svendborgsundet fått befälet öfver Kristian III's flotta“¹⁾. For os Danske hører det med til vor Børnelærdom, at det var Danmarks Vovehals Peder Skram til Urup, som knækkede det overmodige Lybæks Magt paa Søen. Paludan-Müller tilkender i sit Værk om Grevens Fejde ubetinget ham Prisen og skriver herom¹⁾: „Den 2den April, efter fjorten Dages Ophold i Helsingborg, forlod Peder Skram sin unge Frue for at overtage en af de vanskeligste Opgaver, der nogensinde ere stillede en dansk Krigsmand, — en Opgave, hvis heldige Løsning har mere end alt Andet bidraget til Fædrelandets Frelse og gjort hans eget Navn udødeligt i Danmarks Aar-bøger.“ Hvem har nu Ret? Skulle vi Danske nødes til at rive et af de smukkeste Blade ud af Peder Skrams Historie, eller skal Måns Svensson igjen give Afkald paa den Helteglorie, som saa sent er bleven kastet over hans Minde? Det er dette Spørgsmaal, vi i det følgende ville forsøge at besvare.

Lad os først i store Træk opfriske Mindet om de Begivenheder, hvorm her er Talen. Det var i Sommeren 1535. Grevefejden hærgede Danmark. Kristian III var alt Herre i Jylland, og ved Aarets Begyndelse sendte han til Dels ved svensk Hjælp Tropper over Kattegat til Halland, hvorved han blev stærk nok til baade at betvinge Modstanden i det aabne Land øst for Sundet og holde et vaagent Øje med muligvis altfor ivrige

¹⁾ Svensk historisk Tidsskrift 1891. Pag. 341.

²⁾ Grevens Fejde I. Pag. 365.

Venner. I Marts gik Johan Rantzau fra Als over til Fyn, trods den lybske Flaade i Beltet, og ved Sejren paa Øxnebjerg gjorde han Kristian III til Herre over Øen, men naaede dermed ogsaa Grænsen for, hvad der lod sig udrette uden Flaadens Hjælp. Det afgørende Lod i Kampen maatte nu kastes paa Søen.

Den danske Flaade var skabt under Kong Hans og havde allerede begyndt at voxe sig stærk. Mænd som Jens Holgersen Ulfstand, Otto Rud (den ældre) og Søren Norby havde lært Hansestæderne nogen mere Respekt for de danske Farvande. Ved Kjøbenhavns Overgang til Greven og Lybækkerne var imidlertid næsten hele Flaaden falden i Kristian III's Modstanderes Hænder; og han formaaede derfor ikke ved egen Hjælp at ruste en Krigsmagt paa Søen, stor nok til at tage det op med Lybækkerne. 10 Skibe vare alt, hvad han kunde faa samlet. Her var det da, at Gustaf Vasa viste baade sit eget Land og de nordiske Rigers fælles Sag en uvurderlig Tjeneste ved at lade sin Flaade forene sig med den danske og med en af Hertugen af Preussen sendt Eskadre. De forenede Flaader jage Hanserne fra Østersøen den 9de Juni, erobrede en lybsk Flaadeafdeling i Svendborgsund den 16de i samme Maaned, dækkede Johan Rantzaus Overgang til Sjælland, indesluttede Kjøbenhavn fra Søsiden, ydede kraftig Hjælp ved Indtagelsen af de andre Byer og Slotte ved Sundet og bidroge derved i høj Grad til Krigens for de nordiske Riger gunstige Udfald.

Det er disse Flaadebevægelser, vi i det efterfølgende skulle gaa nærmere ind paa; men forinden maa vi gøre Rede for de materielle og personelle Kræfter, som virkede der, og da navnlig for de svenske, hvilke, i det

mindste i den første Tid, udgjorde Hovedstyrken af den forenede Flaade.

Da Gustaf Vasa besteg Sveriges Trone, bestod den svenske Flaade efter hans eget Udsagn ikke af andet end „en hop skärje-båtar och annat prackerij, ther hvarken hjelp eller tröst medförde“¹⁾. For at blive Herre over Stockholm maatte han i dyre Domme leje Skibe af Lybækkerne. En saa vidtskuende Aand som Gustafs indsaa naturligvis fra første Færd Nødvendigheden af at skabe en Flaade, og han arbejdede saa ivrigt herpaa, at han allerede 1524 kunde sende 10 Skibe i Søen mod Søren Norby, og en halv Snes Aar efter raadede han over en stor skøn Kravel, hvis lige ikke fandtes i Østersøen, og 12 andre skønne Skibe.

Men et Materiel lader sig nu en Gang ulige lettere skabe end et Personel, og det fremgaar tydeligt af de bevarede Beretninger om den svenske Flaades første Barndomsaar, at Gustaf i den Henseende har haft betydelige Vanskeligheder at overvinde. Den idelige Skiften er i saa Henseende betegnende nok. Lad os en Gang se, til hvem Kong Gustaf betroede sin Flaade i sine første Regeringsaar. Vi notere Navnene efter Hr. Zetterstens Værk. 1522 var det Erik Joakimsson Fleming, 1523 og 24 Berent v. Mehlen, 1525 og 26 Jöns Olsson (Liljesparre), 1531 Birger Nilsson Grip, og endelig 1534, da Gustaf rustede mod Lybæk og til Deltagelse i Grevefejden, kom Flaaden først ud under Arved Joakimsson Trolle, men da han kom for silde til at hindre Lybækkerne i at lande paa Sjælland og gjøre sig til Herre over

¹⁾ Gyllengranat: Sveriges Sjökrigs-Historia i sammandrag. I. Pag. 98.

Byerne ved Sundet, blev han hen paa Efteraaret afløst af Ivar Joakimsson Fleming, der foretog et uheldigt Togt til de preussiske og pommerske Kyster. Det fremgaar tydeligt heraf, at det faldt Gustaf vanskeligt at finde en brugbar Flaadefører mellem sine egne Undersaatter, og han havde da ogsaa næsten lige fra sin Regerings Tiltrædelse sin Opmærksomhed henvendt paa at skaffe sig en saadan andet Steds fra. Først kastede han sine Øjne paa Søren Norby. Uagtet han i Marts 1523 vilde have alle sine Skibe ud mod „den Søren Norby, som os alle til største Forfang ligget haver“¹⁾, skrev han dog nogle Maaneder senere til samme Hr. Søren om at give sig under Sverige, nu da Kristian II var fordreven ogsaa fra Danmark og Norge, og, føjede Gustaf til, „vil I være Os saa tro og huld, som I haver været Kong Kristian, ville Vi saa bese Eder her i Landet med tilbørlige Forleninger, der I Eder ærligen holde skulle, saa I skulle takke Os, saa sandt Gud hjælpe Os og alle Sveriges Patroner“²⁾. Søren Norby kendte jo imidlertid kun én Herre; ham blev han tro i Nød og Ulykke, og først da Norby i Aaret 1526 maatte rømme til Rusland, fik Østersøen Fred for ham.

Gustafs Opmærksomhed blev senere henvendt paa Skipper Clement. I Sommeren 1533 drev han dels direkte, dels gennem Slotsherren paa Elfsborg Søren Kiil, ivrige Underhandlinger med den djærve Søhane. I August skrev han saaledes til Søren Kiil: „Beflit dig, at du kan faa Skipper Clement i Vor Tjeneste, som Vi forhen haver talet til dig om; vil han end ikke være daglig i

¹⁾ Gustaf den førstes Registranter. I. Pag. 193. Disse Registranter ville vi i det efterfølgende betegne med G. I. R.

²⁾ G. I. R. I. Pag. 95.

Tjenesten, at Vi dog kan faa ham, naar Vi have ham Behov. Hvad du tilsiger ham paa vore Vegne, skal ubrødeligt blive holdt ham¹⁾. Denne Gang lod det til, at Gustaf skulde have bedre Held; Skipper Clement synes at have været tilbøjelig til at tage Tjeneste hos Svenskerne; men inden der var truffet nogen fast Aftale, blev Kristian II's Fane rejst paany, og saa vidste den gamle Partigænger, hvor hans Plads var.

Det lykkedes saaledes ikke Gustaf at faa Skipper Clement i sin Tjeneste; og den svenske Flaades lidet heldige Togter i Sommeren 1534 maatte yderligere tjene til at gøre ham det indlysende, at han savnede en kyndig Søkriger. Da de danske Rigsraader Niels Lunge og Iver Juel i Januar 1535 kom til Stockholm for paa Raadets og Kristian III's Vegne at underhandle om et nærmere Forbund, klagede Gustaf sin Nød for dem, og de gave ham da Anvisning paa Peder Skram, hvem de roste i høje Toner for hans Dygtighed som Søkriger. Følgen heraf var, at Gustaf gav sine Sendemænd i Jylland Befaling til at skaffe nærmere Oplysninger om den saa høit priste danske Admiral. Brevet herom blev afsendt fra Stockholm den 29de Marts, og den Del deraf, der frembyder Interesse for nærværende Undersøgelse, lyder saaledes:

„Yttermere giffue wij ether tiilkenne, ath then tiidh Her Offue Lunge och M. Iffuer Jull vore hoss oss, Snackade wij med them, bland annet huar wij skulle få en god, räthsinnig karl tiil en Ameral eller Skipper for vor skipsz flotta, thå gåffue the oss tiilkenne om en Her Tykes mågh, benemnd Peder

¹⁾ G. I. R. VIII. Pag. 266.

Schram, Och prisede the honom for en slig alffuerlig, förståndig och krigxman tiil sziosz, at thet var vt öffuer alle motte. Dog vitte wij icke, huru högt wij them j then sack betro skole, eller huru thet haffuer sig med samme Peder skram. Huarfore är vor villie och begären, atj vele grannelige bespörie, huad thet är for en szelle, eller vm han är szå duglig, szom stort ordt aff går, atuj thet kunde med thet aller snarest få ath vitta¹⁾).

Det synes klarlig at fremgaa af dette Brev, at Gustaf ikke mellem sine Svenskere har kunnet finde en god og retsindig Karl til en Admiral for sin Skibsflaade, ellers havde han vel næppe talt til de danske Rigsraader om denne Sag; Gustaf nærrede som bekendt hverken synderlig Kærlighed eller Tillid til de Danske. Vi vide ikke, hvad de svenske Sendemænd have indberettet om Peder Skram; heller ikke kende vi de Forhandlinger mellem Kristian III og Gustaf Vasa, som forberedte den danske Søhelts Ansættelse paa den svenske Flaade; men sikkert er det, at først i Maj træffe vi Peder Skram om Bord paa det svenske Admiralskib, den store Kravel. Et lille Vink om Rejsen og om Forholdet mellem Kong Gustaf og Peder Skram giver et Brev fra Kongen til Skram, dateret Vesterås den 3die Juni 1537, altsaa længe efter at Skram havde forladt den svenske Flaade. Brevet lyder saaledes:

„Käre Peder. Som i scriffue och begere, Ath wij for then tjäniste och möde, som i på then resze för våre schuld hafft haffue, ville wette ether en skenck etc., Szå wele wij gerne ther wtijnnen fram-

¹⁾ G. I. R. X. Pag. 99.

delis, när oss giffz bätre tess ligligheter, fortenchte ware. Tesligiste vm the iiij Clippere, som i scriffue jn kompne wåre, skulle stå opå wortt stall, huilkit oss icke drager till minnes, är thet oss icke heller witterligit, hwem i thom öffwerantwordet haffue, när i wele widere lathe oss forstå, huem thom annamede, wele wij dhå gerne hielpe till, atj schole khome till sådane Clipere igen eller till etherss betalningh. Gudh eder befalendis¹⁾.

Saa meget kan altsaa nu slaas fast: Gustaf Vasa er i Forlegenhed for en Admiral til at føre sin Flaade; han taler om denne Forlegenhed til de danske Sendemænd, de anbefale ham Peder Skram. Gustaf lader forhøre om ham i Danmark, og Skram rejser saa „for wåre schuld“, som Kong Gustaf skriver, til Stockholm og gaar om Bord paa den svenske Flaade. Naar Rejsen har fundet Sted, er forsaavidt ligegyldigt; Skram var i hvert Fald om Bord, inden Flaadebevægelserne begyndte. Heller ikke vedkommer det nærværende Undersøgelse, at hele det materielle Udbytte af Rejsen for hans Vedkommende synes at have været, at han satte fire Heste til.

Nu komme vi imidlertid til et Hovedpunkt, som Hr. Hammarskjöld mener fuldtud beviser, at Peder Skram aldrig har haft Befalingen over den svenske Flaade og derfor heller ikke kan have haft den over de forenede Flaader. Den 30te April udfærdiger Gustaf Vasa en formelig Skibsret eller Instruktion, i hvilken han gør vitterligt „med detta vårt öppna bref, att vi utskickat hafve denne vår troman och amiral, Måns Svensson,

¹⁾ G. I. R. XI. Pag. 318.

med vår skeppsflotta emot våre, Sveriges rikes, Danmark och Norges rikers fiender, de lybske deras anhängare och medhjälpare¹⁾. Det er saaledes ikke Peder Skram til Urup, skriver Hr. Hammarskjöld, men Måns Svensson Somme til Vesterby, som Kong Gustaf har forordnet til øverste Admiral over sin og Sveriges Riges Skibsflaade. Lad os dog en Gang se lidt nærmere paa, hvorledes Forholdet har været mellem den svenske og den danske Befalingsmand paa Kong Gustafs Flaade. Omtrent samtidig med, at Gustaf Vasa lod forhøre i Danmark om Peder Skram, sendte han Bud til Finland efter Slotsherren paa Viborg, Rigsraaden Erik Fleming, for at han kunde komme til Stockholm og lade sig bruge for Admiral. Fra Finland er der imidlertid langt til Stockholm; Flaaden laa fuldt rustet, og Fleming lod vente paa sig; saa var det, at Kongen i hans Sted udsendte Måns Svensson.

Hvem var Måns Svensson Somme? Svenskt Biografisk Lexikon²⁾ giver følgende Oplysninger om ham. Hans Fødselsaar er ubekendt, og der vides heller intet om hans Liv, indtil han i Aaret 1526 bliver Foged paa Åbo Slot, en Stilling, han endnu beklæder 1530; iøvrigt meldes intet om ham, før han 1535 bliver Admiral. Vi kunne dog tilføje, at han i Mellemtiden maa have været Befalingsmand i Stockholm; thi da Kong Gustaf i April 1536 skriver til ham om at føre Flaaden hjem og paa Vejen lægge Garnison i Kalmar, føjer han til: „her haffuer varit eth grofft forrederij på ferde i byn, hwilket alrede på ferde war, meden tw hade befalningen“³⁾. Rime-

¹⁾ Svensk historisk Tidsskrift 1891. Pag. 341.

²⁾ Ny Följd. X. Pag. 47.

³⁾ G. I. R. XI. Pag. 96.

ligvis har vel Måns Svensson været i Stockholm og derfor nær ved Haanden, da Erik Fleming lod vente for længe paa sig. Saa er Måns Svensson til Søs med Flaaden i Sommeren 1535, overvintrer med den i Landskrones Havn og sejler med den tilbage til Stockholm i Foraaret 1536. Det følgende Aar bliver han Lagmand paa Øland, 1542 faar han Befaling til sammen med flere andre at vogte Østergötland mod Dackes Folk. Fra 1544—48 er han Slotsfoged paa Stegeborg. 1561 bliver han Ridder af Salvator Ordenen, 1562 Rigsraad og faar Aaret efter Opsigt med Hertug Johans Bevogtning paa Gripsholm. Fra 1565—69 var han Statholder paa Kalmar, men søgte saa sin Afsked fra denne Bestilling paa Grund af Svagelighed; blev igjen Lagmand paa Øland og døde i Tiden omkring 1570. Naar undtages det ene Aar fra Foraaret 1535 til Foraaret 1536, vil man i hele dette lange Levnetsløb forgæves søge om noget, der tyder paa en Sømand eller Krieger. Det er i Fredens Gerning paa Landjorden, han virker. Man sammenholde dette Levnetsløb med den omtrent jævnaldrende Peder Skrams, der søgte Krigen i fremmede Lande, naar det blev ham for roligt hjemme. Havde Måns Svensson under Grevefejden virkelig vist sig som en fremragende Søkriger, er det ogsaa højst mærkeligt, at Gustaf Vasa, som ellers nok forstod at vælge sine Folk, aldrig senere anvender ham paa Søen; 1541 var en Flaade ude under Erik Fleming, og 1542 under Dackefejden var det ligeledes Erik Fleming, som skulde sørge for Skibene.

Nej, Forholdet har sikkert været dette. Kong Gustaf var altfor forsigtig en Mand, hans Deltagelse i Krigen for betinget og hans Mistro til de Danske for stor, til at han et eneste Øjeblik har tænkt paa at give

en dansk Mand Overbefalingen over sin Flaade, saaledes at han fik fuld Handlefrihed, naar han først var i Søen. Til en saa betroet Post valgte han en svensk Mand, der havde hans fulde Tillid, ham gav han Befalingen over sin Flaade, saaledes at han bestemte, til hvilke Krigsforetagender den maatte medvirke, hvornaar den skulde sejle hjem, kort, hvad vi kunne kalde hele den diplomatiske Ledelse af Flaadens Bevægelser. Men da denne Mand var aldeles ukyndig i Søkrigen, dristede Kong Gustaf sig ikke til at lade ham sejle ud paa egen Haand, men medgav ham en Mand, som han havde forvisset sig om var en alvorlig og forstandig Krigsmand til Søs. Dette er ikke at gøre Måns Svensson til et Nul, som Hr. Hammarskjöld mener, at Paludan-Müllers Fremstilling reducerer ham til. Måns Svensson var sit Land og sin Konge en tro og nyttig Tjener i vanskelige Tider og fortjener at æres og prises derfor; men Søjlet har Kong Gustaf sikkert aldrig anset ham for at være.

Måns Svenssons Stilling som Kong Gustafs øverste Tilsynsmand paa Flaaden savner heller ikke Sidestykker. Naar Hansestæderne sendte deres Flaade i Søen, forordnedes ofte en eller flere Raadmænd til at medfølge som Admiraler; men disse førte hverken den maritime eller militære Kommando, de vaagede kun over, at Flaaden blev anvendt i Overensstemmelse med Raadets Tanker. Ogsaa fra langt senere Tider kan baade i Sverige og i Danmark nævnes Exempler paa lignende Kommandoforhold paa Flaaden. Man sammenligne saaledes Jens Juls Stilling paa Niels Juls Flaade.

Som et yderligere Bevis paa den overordnede Stilling, Måns Svensson indtog, anfører Hr. Hammarskjöld dels, at Kong Gustaf altid i sine Breve til de to Førere

begynder med „käre Måns och Peder“ og altsaa nævner Måns Svenssons Navn først, dels at Måns Svensson næsten altid samtidig med det fælles Brev faar et privat Brev af mere fortrolig Natur. Dette modsiger imidlertid paa ingen Maade den Opfattelse af Forholdet mellem de to Førere, som vi ville gøre gældende. Tvertimod; var Måns Svensson Gustafs politisk ansvarlige Leder for Flaaden, maa han have haft meget at sige ham, som den danske, udelukkende militære Leder ikke maatte vide. Naar Gustaf saaledes den 7de August skriver til sin „käre Måns“ om, at han anser det for bedst, at de nu snart skille sig af med den Peder Skram, saa omtales dette selvfølgelig ikke i det Brev, som den „käre Peder“ skal læse.

Et samtidigt Vidnesbyrd om den Opgave, der i Stockholm ventede Peder Skram, have vi i hans Hustrus Optegnelser fra hin Tid¹⁾. Peder Skrams Bryllup var bleven fejret den 2den Februar 1535; ti Uger efter maatte han forlade sin unge Brud for at ride til Sverige. De Begivenheder, der medførte denne Adskillelse, staa naturligvis saa dybt indgravede i Fru Elsebes Hjærte, at der næppe kan være Talen om, at hendes Hukommelse her skuffer hende. Hun skriver herom „Anno MDXXXV. Fredagen i Paaskeuge, efter Kongl. Majestæts vor aller-naadigste Herres, salige højlovlige Konning Christians Begjæring og Skrivelse, da forskrevne Hr. Peder Skram af Helsingborg foer, 10 Uger efter hans Bryllup var der sammested standendes, og red til Stockholm, og han der da blev paa højmeldte vor naadige, salige Konges Vegne efter hans forskrevne Naades Begjæring Kongel. Maje-

¹⁾ Dr. Holger Rørdam: Historiske Kildeskrifter. II.

stæts Kong Gøstes af Sveriges øverste Admiral over Hs. Naades Orlogsskibsflaade, som Hs. Naade (ud)gjorde, højmeldte vor allernaadigste Kong Christian til Hjælp imod Grev Christoffer af Oldenborg og de vendiske Stæder, som da uden al Forvaring vare her indfaldne i Danmarks Rige.

Det samme Aar da med Guds Naade, efter at forskrevne Hr. Peder Skram nu havde selv tilhjulpet at udrede højmeldte Konning Gøstes Orlogsskibe, udløb han af Stockholms Skær og til Gulland.“

Allerede de første Breve, Kong Gustaf skriver til Flaadens Førere, ere betegnende for Forholdet mellem dem. Brevene ere daterede Stockholm den 13de Maj¹⁾. Måns og Peder faa først Underretning om, at Kongen har erfaret, at den lybske Flaade ligger i Øresund forstærket med de to store Skibe af den i Kjøbenhavn tagne Flaade, „Samson“ og „Michael“, og Kong Gustaf paalægger dem vel at vogte sig for at møde Fjenden, inden de have forenet sig med de danske og preussiske Skibe; derefter skriver Kongen: „Tesligis atthj Peder skram szee vell tiil, huru thet sthår tiil på the annenn skiip, vm the på ingen deell haffua nogon brist.“ Her er det altsaa Peder Skram særlig, som Kongen paalægger at vaage over, at Flaaden er i Orden til at holde Søen og møde Fjenden. I det samtidige Brev til Måns Svensson alene, indskærper Gustaf først paany, at Flaaden ikke maa indlade sig i Kamp, inden den er forenet med de to andre Eskadrer; han raader ham derfor til at søge nøje Kundskab om Fjendens Styrke og fortsætter derefter: „Offuer alth foruara tig vell for falske kundzskaper, attj icke varde

¹⁾ G. I. R. X. Pag. 145.

forförde. Man kann icke än till fullo förstådh, vm the Danske ära heller nu än för alle ther the szynes, ther må du tenckia till, Man szeer jngen lenger än till tenderne.“ I en Efterskrift meddeler Kongen Admiralen nogle Efterretninger fra Finland og antyder, at der maaske kunde blive Brug for Flaaden der, og at den derfor ikke maatte løbe af Østersøen. Se, alt det var nu ikke for Peder Skram at vide.

Vi mene nu at have klaret Peder Skrams Stilling om Bord paa den svenske Flaade. Hr. Hammarskjöld drager imidlertid ogsaa i Tvivl, hvorvidt Peder Skram har haft Befalingen over den danske Flaade før efter Slaget i Svendborgsund. Saavidt vi vide, er det første Gang, en saadan Tvivl er fremsat; og skønt der ikke kan fremlægges noget Søpas som Admiral for Peder Skram, saaledes som for den svenske og preussiske Fører, saa fremgaar det dog utvetydigt af Kristian III's Befalinger til Peder Skram og hans senere store Anerkendelse af, hvad Helten havde udrettet paa Søen, at han og ingen anden har været den øverste Leder af Flaadens Bevægelser. Iøvrigt nævnes Mikkell Brokkenhus som første Hovedsmand over Kristian III's Skibe¹⁾.

Tilbage blive nu de preussiske Skibe. Ogsaa de havde deres egen Admiral. Ved et Søpas for sine Orlogsskibe bekendtgør Hertug Albrecht, „das wir den Ernwesten, vnsern heuptman zu Insterburgk, Rath vnd lieben getreuen Johan peyr als vnserm obirsten heuptman vnd Ammirall mit etlichen Orlejschieffen vnd notdurfftiger Kriegsrustung, haupt, Edell vnd Bosleuten, auch krigsknechten abgefertigt mit beuelh sich mit denselben

¹⁾ Historisk Tidsskrift IV. R. 4. B. Pag. 469.

zu oberurter Konigl. Wirdikeit, derselben verwandten vnd zugethanen zuuerfugen seiner Koniglichen Wirdikeit oder derselben beuelhaber gehorsams vnd weytters beuelhs zuhalten, desgleichen wartzu Inen sein Konigliche Wird: geprauchen werden“¹⁾).

Det fremgaar heraf, at Hertugen af Preussen har stillet sine Skibe fuldstændig til Kristian III's Raadighed og paalagt sin Admiral, der ligesaa lidt som Måns Svensson var Søkriger, at adlyde Kongen eller hans Befalingsmænd, i dette Tilfælde altsaa Peder Skram. Kristian III betragtede sig ogsaa i den Grad som Herre over de preussiske Skibe, at de i Foraaret 1536, i det mindste for en Del, bleve besatte med Baadsmænd, udskrevne i Danmark og Norge.

Lad os nu vende os til selve Flaadebevægelserne. I de første Dage af Maj forlode Måns Svensson og Peder Skram Stockholm med Kravelen, endnu et større Skib, 8 middelstore og et lille Skib. 5te Maj meddeler Gustaf de danske Raader i Skaane, at Flaaden er afsejlet. Under Gulland maa den ved sin Ankomst have fundet de danske eller, som de i Reglen kaldes, de holstenske Skibe, thi disse havde allerede midt i April, 10 i Tallet, store og smaa, forladt Sønderborg. De Grevelige saa dem den 16de April under Langeland, og den 20de vidste Raadet i Lybæk, at de vare i Søen. De preussiske Skibe, seks større Fartøjer og en Jagt, under Johan Pein indtraf omtrent den 25de Maj²⁾, og Flaaden naaede derved en ret anelig Styrke; men det blev ikke derved. Paa Vejen fra Gulland til Bornholm maatte

¹⁾ Rigsark. i Kbhvn. Königsbergske Afskrifter S. 2825.

²⁾ Norsk historisk Tidsskrift I. R. III. Pag. 450.

Flaaden for Modvind ankre under Øland, og her sejlede 14 hollandske Skibe lige i Armene paa den. Svenske, Danske og Preussere udtog hver et af disse Skibe til Krigsbrug, de fleste andre fik Lov at sejle videre¹⁾. Lensmanden paa Gulland, Henrik Rosenkrans, kom ogsaa til med nogle Skibe, saaledes at Hansestædernes Førere næppe have talt meget fejl, naar de ved Ankomsten til Kjøbenhavn efter Kampen under Bornholm angave de forenede Flaaders Styrke til 36 Sejlere²⁾.

Den 9de Juni mødte de forenede Flaader under Bornholm 12 hanseatiske Skibe fra Stralsund og Rostock. Der havde lydt advarende Røster nok blandt de Grevelige om Faren ved at holde Flaaden delt i to Dele, nu da det var at formode, at Modstandernes Skibe vare løbne sammen i en Flaade. Desuden var der, som Jørgen Kok saa rigtigt havde skrevet til Hertug Albrecht, ingen Grund til at holde de store lybske Skibe tilbage i Lille Belt, efter at Kristian III's Flotille for længe siden var sejlet øst paa. Lybækkerne burde gaa til Sundet for sammen med Rostockerne og Stralsunderne at løbe ind i Østersøen. Det var nok, naar der blev efterladt nogle mindre Skibe i Beltet³⁾. Raadet var godt nok, men det blev ikke fulgt. Hverken til Søs eller til Lands var der synderlig Enighed og Kraft i Styrelsen hos de Grevelige; og saaledes hændte det da, at de 12 Skibe hin skæbnesvangre Junidag 1535 uventet stødte sammen med den vel mere end dobbelt overlegne svensk-dansk-

¹⁾ Norsk historisk Tidsskrift I. R. III. Pag. 450.

²⁾ Aktstykker til Grevefejdens Historie I. Nr. 228 og 29. Grev Christoffer af Oldenburg til Hertug Albrecht af Meklenburg.

³⁾ Samme Kilde Nr. 215.

preussiske Flaade. Om noget egentlig Slag var der ikke Talen; de hanseatiske Skibe flyede strax ad Sundet til, desuden var Vejret saa stormfuldt, at alle de mindre Skibe havde fuldt op at gøre med at klare sig i Søen og næppe have haft synderlig Tanke om at kæmpe og bruge deres Skyts. Kun den store Kravel og endnu et svensk Skib kom ind i den fjendtlige Flaade, og kæmpede trods Storm og Sø en rask Dyst med Grevens Admiralskib „Michael“ og de nærmest det værende Skibe. At Striden har været haard, fremgaar af, at den store Kravel mistede 74 Mand, hvad tydeligt viser, hvor nær Skibene maa have været hinanden, naar hine Tiders højst mangelfulde Skyts fra et gyngende Skibsdæk kunde volde saadant Tab. „Michael“ blev ilde tilredt og havde næppe klaret sig fra sin Modstander, havde ikke et Skud overskudt Kravelens Storfald, saa Sejlet styrtede ned paa Dækket og derved hindrede det svenske Skib i at høste Sejrens Frugt.

Uagtet der saaledes ikke har været Talen om noget egentligt Søslag, var det dog en stor Triumf for de nordiske Riger en Gang at se de længe frygtede Hanser vige paa Søen. Naar man erindrer, hvorledes Hansestædernes Overmagt gennem lange Tider havde redet de nordiske Folk som en Mare, vil man forstaa den Glæde, det har været for de Svenske og Danske en Gang at se dem fly. Det gik, som der staar i en gammel dansk Vise om Grevefejden:

— — — — —
De Svenske komme dennem til Undset
Emod slig fremmede Geste,
Bleff Swenske oc Danske Venner beste,
De galt dennem da bode et.

Desværre var det saa saare sjeldent, at Østersøen saa de Danske og Svenske som Venner forenede mod en fælles Modstander.

Det var de svenske Søfolk og Knægte paa Kravelen, som fik den Ære at følge Hanseaterne til Dørs, og kækt og uforsagt styrede de ind mellem Fjendens Skibe uden at agte paa, hvormange af deres egne der fulgte dem. Paa Kravelens Hytte kunne vi tænke os Måns Svensson og Peder Skram staaende Side ved Side, og hvad end der kan have været dem imellem, kunne vi være sikre paa, at de begge have forstaaet, at det var et Vendepunkt i de nordiske Rigers Historie, de her stode ved. Men give vi saaledes de svenske Søfolk den Ære, der med Rette tilkommer dem for at have været forrest i denne, for hele Norden saa betydningsfulde Strid, saa ville vi ogsaa hævde, at spørges der, hvis Stemme det var, der gennem Stormen og Kartovernes Drøn lød hen over Kravelens Dæk, saa var det den prøvede Søkriger Peder Skrams. Han repræsenterer saa at sige Danmarks Indskud i Striden, og det var ikke ringe.

Det første Maal var nu naaet. Fjenden var forjaget fra Østersøen. Af Gustaf Vasas Breve fremgaar det, at han havde tænkt sig som den næste Opgave, at Flaaden gik til Øresund og medvirkede ved Belejringen af de skaanske Søkøbstæder; men Kristian III havde andre Planer; han ønskede først og fremmest at faa Lybækkerne jagne bort fra Lille Belt for at faa Forbindelsen mellem Fyn og Jylland fri. Den 20de Maj havde han fra Flensborg skrevet sine Udliggere til, at de skulde med den ganske Flaade strax begive sig ind i Aarø-sund og gøre deres Flid, at de kunde nedlægge de

Skibe, som laa for Assens¹⁾. Lensmændene ved Skaanes og Blekinges Kyster fik Befaling til at søge at bringe denne Ordre til Flaadens Kundskab. Efter Fru Elsebes Beretning modtog Peder Skram Kongens Befaling Dagen efter Kampen under Bornholm, og han styrede da strax med den største Del af Flaaden, og deriblandt den store Kravel, mod Lille Belt. Den 10de Juni erobrede under Laaland to Fartøjer fra Rostock, men nogle Borgere slap i Land og meldte paa Aalholm, at Svenskerne vare i Søen med stor Magt, og at de sagdes at have 26 Skibe, store og smaa, deriblandt et meget stort²⁾. Det ses altsaa heraf, at Kristian III i det mindste til en vis Grad har haft Befalingsret ikke alene over den danske og preussiske, men ogsaa over den svenske Flaade, da det var paa hans Bud, at Kursen blev forandret.

I Lille Belt laa en lybsk Flaade paa 4 store Skibe, hvert med 3 Mers, og 6 til 8 Jagter. De forenede Flaader manøvrerede nogle Dage mod disse Skibe og jøge dem den 16de Juni ind i Svendborgsund. Saaledes indestængte forsøgte Lybækkerne ingen videre Modstand, men tændte Ild paa deres Skibe og flyede i Land. Hurtigt faldt Søfolkene fra den forenede Flaade i Baadene, bordede de forladte Skibe, fik Ilden slukket og erobrede derved 9 gode Orlogsskibe, blandt dem de fire store hvert med tre Mers. Lybæk forvandt aldrig dette store Tab.

Heller ikke her var altsaa Talen om noget egentligt Søslag. Derimod krævede de forud for Sejren gaaende Bevægelser for at hindre Lybækkerne i at undfly og

¹⁾ Aktstykker til Grevefejdens Historie I. Nr. 219.

²⁾ Aktstykker til Grevefejdens Historie I. Nr. 227.

tvinge dem ind i den Fælde, hvor de bleve tagne, en bestemt planmæssig Ledelse af de forenede Flaaders Bevægelser, og denne kan da kun antages at være udgaaet fra Peder Skram som den eneste søkyndige blandt de højere Førere.

Kort efter Sejren i Svendborgsund indtræffer en Begivenhed, som gør det aldeles utvivlsomt, hvem Krigsmændene paa Flaaden ansaa som deres egentlige Anfører. Tranekær Slot og, hvad der havde langt større Betydning, Korsør vare blevne besatte, og for at forsyne Flaaden med Levnetsmidler gjordes derefter et Kryds langs Kysten af Laaland, Falster og Møen, hvorved der blev brandskattet paa disse Øer, som endnu vare i de Greveliges Vold. Knægtene paa Flaaden betragtede naturligvis en saadan Brandskatning som en ypperlig Lejlighed til at plyndre for egen Regning og bleve yderst forbitrede over, at dette blev dem forbudt, saa meget mere som deres Kammerater paa Landjorden i Johan Rantzaus Hær fik al ønskelig Frihed til at mætte deres Rovlyst. Knægtene paa Admiralskibet, den svenske store Kravel, gjorde da Mytteri, trængte ind i Peder Skrams Kahyt og truede med at dræbe ham. Skram undgik kun med Vanskelighed den truende Fare; han anmeldte Sagen for Kristian III og tilbød at staa til Rette for, hvilke upartiske Dommere de Svenske selv vilde vælge. Kongen anmodede Måns Svensson Somme og Erik Fleming om at undersøge Sagen, og de afgave den Erklæring, „at Peder Skram havde skikket sig mod dem alle som en ærlig Mand, saa at de intet andet kunde beskyldte ham for, end at han ikke vilde tilstede dem at plyndre Laaland og Møen“ ¹⁾. Måns Svensson

¹⁾ Paludan-Müller: Grevens Fejde I. Pag. 434. Efter Tegnelser fra alle Lande.

og Erik Fleming erkendte altsaa her Peder Skram som den, fra hvem Forbud mod eller Tilladelse til at plyndre udgik; men den, der har den Myndighed, er den militært Højstbefalende.

Flaaderne sejle nu til Øresund og indeslutte Kjøbenhavn og de andre Sundbyer fra Søen. Her foregaar en Forandring med Peder Skrams Stilling, idet han forlader den store Kravel og gaar om Bord i et af de i Svendborgsund erobrede Skibe, som var blevet indlemmet i den danske Flaade. Opholdet paa det svenske Skib har naturligvis været mindre behageligt efter Myteriet; men Skrams Bortgang har sikkert ogsaa haft andre Grunde. Gustaf Vasas Misfornøjelse med den Paaskønnelse, hans Hjælp fandt hos Kristian III, og hans Mistro til de Styrende i Danmark voxede efterhaanden, som den nye dansk-norske Konge blev fastere i Sadlen og mindre behøvede Hjælp. Den 7de August skrev han til sin „kære Måns og Peder“ og takkede dem for Sejren over Fjenden; men som sædvanligt fik Måns Svensson et særligt Brev, der indeholdt adskilligt andet. Gustaf sætter sin Admiral ind i hele den politiske Stilling. Kristian III vil ikke tillade de til Skaane overførte Knægte, som lønnes med svenske Penge, at aflægge Ed til Sveriges Konge, heller ikke vil han oplade noget af de skaanske Slotte eller Borge som Pant for de Penge, Gustaf Vasa har laant ham. „Derfor er det paa Tiden“, skriver Gustaf videre, „at du ser dig og vore Skibe vel for, der ligger nu stor Magt paa. Hav dit Raad stedse med Søren Kiil, Erik Fleming og de andre gode Mænd i Lejren, tillige ogsaa med de gode Karle, som ere Hovedsmænd paa Skibene. Indret det saaledes, at Flaaden altid ligger samlet og noget nemmere ved Haanden, saa

at I altid kan pleje Raad med dem i Lejren.“ Hertil føjes endnu andre Advarsler, saaledes skriver Kongen: „Os tykkes raadeligt at være, om du med hele Flaaden begav dig ind under Bornholm eller og ind i Kalmar-sund, til man yderligere faar overvejet, hvad bedst bliver at raade.“ Og et andet Sted: „Og tykkes det raadeligst at være, om du kunde skille dig af med den Peder Skram, kanske han bliver Os lidet god eller til Nytte herefter“¹⁾.

Det er klart, at Peder Skrams Stilling paa den svenske Flaade, efter at Måns Svensson havde modtaget dette Brev, var uholdbar. Flaaden var nu ved erobrede Skibe og ved Skibe, sendte af danske og norske Lensmænd, naaet op til et Tal af omkring 50 Sejlere. Den blev heller ikke holdt samlet i en Flaade, men var fordelt over hele Sundet, saa Måns Svensson har ikke havt svært ved at efterkomme sin Konges Befaling om at holde den svenske Flaade samlet og saa nær den skaanske Kyst, at han kunde pleje Raad med de gode Mænd i den svenske Lejr der.

Fru Elsebe Krabbe beretter Peder Skrams Bortgang fra den svenske Flaade paa følgende Maade²⁾. „Udi Jesu Navn, Mandagen der næst efter tog forskrevne danske Admiral med sin Skibsflaade 9 Orlogsskibe fra de lybske, iblandt hvilke var „den lybske Admiral“, som havde inde mange skønne Kartover, hvilket Skib siden blev Kongel. Majestæt Christians egen Admiral, og fornævnte Hr. Peder Skram blev der indsat, da Flaaden kom for Kjøbenhavn, og blev da den højlovlige Kong

¹⁾ G. I. R. X. Pag. 238.

²⁾ Rørdam: Historiske Kildeskrifter II. Pag. 29.

Christians egen Admiral. Dog regerede han al Flaaden, baade den danske, preussiske og svenske, imens Fejden stod. Og der han samme 9 Skibe tog fra de Lybske, da stak de Lybske selv Ild i et Skib, og det opbrændte. Gud være lovet.“

Endnu en Gang bleve dog Skibene i Sundet samlede; det var, da den store hanseatiske Flaade i November forsøgte at undsætte Kjøbenhavn; heller ikke ved denne Lejlighed kom det til nogen almindelig Kamp, da Hanseaterne undvege Slag og sejlede hjem efter at have provianteret Kjøbenhavn over Amager. Peder Skram blev saaret under en Fægtning, og efter Fru Elsebe Krabbes Mening overtog den preussiske Admiral Johan Pein Befalingen efter ham og har Ansvaret for, at der ikke blev udrettet mere mod Fjenden¹⁾. Med Rette klagede derfor Kristian III, da han besøgte den saarede Peder Skram i hans Hytte: „Min Søn, havde du været oven Senge, da havde den Ulykke ikke vederfaret Os, som sket er.“

Et Øjenvidne, som var om Bord i de preussiske Skibe beretter om disse Tildragelser²⁾: Den 12 Nouembris lieffen wir zu den Lübschen schiffen, aber der Schwedisch Ammeral wolt nicht mit, blib allda ligenn vor Kopenhagen, vn wir setzten den abend mit vnzern schiffen für die Lübschen schiff, dann die nacht war vorhanden, das wir nicht kundten mit jnen schlagen.“ Det er følgelig urigtigt, naar der i Svenskt Biografisk Lexikon³⁾ berettes: „Den svenske admiralen seglade

¹⁾ I Historisk Tidsskrift IV. R. 4. Bind Pag. 469 nævner C. T. Engelstoft Mikkil Brokkenhus som den, der befalede over Flaaden, medens Peder Skram var syg.

²⁾ Norsk historisk Tidsskrift. I. R. III. Pag. 458.

³⁾ Ny Følj. X. Pag. 48.

denna flotta till mötet, medan den danska flottan qvarblef utanför Köpenhamn att hålla de dit flydda lübska fartygen innestängda. Vid Saltholmen möttes svenska och lübeckska flotterna, och en träffning uppstod, hvarunder man stridde länge och modigt å ömse sidor, men slutligen måste lübeckarne vika — — —.“ Det var iøvrigt let forklarligt efter hele den Stilling, Gustaf Vasa den Gang indtog, at den svenske Flaade ikke viste nogen særdeles Iver for at komme i Kamp. Måns Svensson havde kun daarligt forstaaet sin Herres Tanker, hvis han havde sat sine Skibe synderligt i Vove. For de nordiske Riger var der ikke længer nogen Fare, og for Kristian III personlig agtede Gustaf Vasa ikke at sætte noget paa Spil.

Hermed kunne vi slutte nærværende Afhandling, de øvrige Begivenheder paa Søen vedkomme ikke det Spørgsmaal, vi have søgt at besvare. Hvem anførte saa den forenede svensk-dansk-preussiske Flaade i Sommeren 1535? det vil sige, hvem var dens militære Anfører? Det var den Mand, som Gustaf Vasa skrev efter til Danmark, og som for hans Skyld rejste til Stockholm og gik om Bord paa den svenske Flaade; den Mand, som Kristian III hædrede ved Siden af Johan Rantzau som sine bedste Støtter under Kampen¹⁾, den Mand, de svenske Knægte rettede deres Harne imod, da det blev dem forbudt at plyndre, Peder Skram til Urup, „Danmarks Vovehals“.

Endnu skulle vi dog med et Par Ord omtale en

¹⁾ Det ses ikke, at Gustaf Vasa paa nogen særlig Maade har belønnet Måns Svensson. Først 1561, altsaa efter Gustafs Død, blev han Ridder af St. Salvator Ordenen og Aaret efter Rigsraad.

Bedrift, som Hr. Zettersten lader Måns Svensson øve. „Den 9de Oktober,“ skriver han Side 405, „intog amiral Some Landskrona stad med dess goda hamn.“ Landskrona blev overhovedet slet ikke erobret; dens Borgere hyldede Kristian III som Konge paa meget fordelagtige Vilkaar. Kongen tilsagde Borgemestere, Raad og Menighed sin Naade med fuldstændig Forglemmelse af alle fjendtlige Handlinger; Byen fik Lov at beholde sine Fæstningsværker og selv være dem mægtig, saavel som alt sit Skyts.

Måns Svensson Sommes Krigerliv paa Søen indskrænker sig saaledes til, at han var sammen med Peder Skram paa den store Kravel under Bornholm den 9de Juni og senere i Svendborgsund; efter den Tid, og særligt efter at Peder Skram havde forladt det svenske Admiralskib, har han ikke deltaget i nogen Kamp.